

debatt@klassekampen.no

IDEER

Klassikeren

En nasjon kan miste sine friheter på én dag og ikke savne dem på et århundre.

CHARLES-LOUIS DE MONTESQUIEU (1689-1755)

For å få gjennomført New Deal, ville Franklin D. Roosevelt øke antallet

Roosevelts meto

Hans Petter Graver
JUSS

Hva skjer etter at Trump har tatt kontroll over USAs høyesterett? Etter utnevnelser av Brett Kavanaugh er det fare for at domstolen kan bli en reaksjonær bastion som kan prege USA i tiår fremover. Det har allerede vært snakket om hva slags tiltak demokratene kan komme til å gripe til for å gjenvinne balansen når de kommer til makten.

Siden dommerne i høyesterett er uavsettelige og kan sitte så lenge de vil uten noen pensjonsalder, har det å øke antallet dommere, slik at man kan fylle på med moderate dommere, blitt antydning som en mulighet. Et slikt tiltak kan kongressen gjennomføre uten å endre den amerikanske

«Både Ungarn og Polen har brukt varianter av Roosevelts forslag, og blitt møtt med kraftig kritikk»

grunnloven. Dette er derfor noe demokratene kan gjøre om de vinner flertallet i Kongressen.

Øking av antallet dommere for å endre balansen i domstolen har vært gjort tidligere. Sist det var aktuelt var i 1937 da president Franklin D. Roosevelt møtte hindringer fra flertallet i domstolen da han skulle gjennomføre den såkalte New Deal-politikken. USA var rammet av den alvorligste økonomiske nedgangen i det tjuende århundre, med bankkrise, massearbeidsløshet og med store deler av

bondestanden drevet fra gårdene sine siden de ikke kunne betale gjelden til bankene. Demokraten Roosevelt hadde i 1933 vunnet presidentvalget på et radikalt reformprogram som han med et flertall i kongressen satte i gang med å gjennomføre. Han vedtok flere lover – om blant annet offentlige arbeider, regulering av banknæringen og rett til kollektive forhandlinger for arbeidstakere.

Da den konservative høyesterett stanset flere av disse lovene foreslo Roosevelt å utvide domstolen, slik at han kunne utnevne nok nye dommere til å skaffe seg flertall for sitt reformprogram. Forslaget var kontroversielt og republikanerne raste, men det hadde likevel gode sjanser til å bli vedtatt av kongressen

Sett med dagens øyne fremstår det å legge press på Høyesterett ved å true med å påvirke sammensetningen av dommerkollegiet og ved å utnevne dommere som er forståelsesfullt innstilt til de sittende makthaveres politikk, som svært betenke-

lig. Derfor reagerer også mange på lignende tiltak som er satt i verk i Ungarn og Polen.

Bakgrunnen for konflikten mellom presidenten og høyesterett i 1937 var at en svært konservativ fløy dommere hadde flertall i domstolen, og sørget for at retten underkjente lover som Kongressens flertall og Roosevelt mente var nødvendige for å få USA ut av den økonomiske depresjonen. Roosevelt og hans administrasjon vurderte flere tiltak for å komme rundt høyesterett, blant annet å endre forfatningen, eller rett

og slett å nekte å rette seg etter høyesteretts avgjørelser.

De landet til slutt på et forslag om å endre rettens sammensetning, slik at den ville få et flertall av yngre, mer liberalt innstilte dommere med forståelse for tidens krav. Roosevelt fremla dette forslaget 5. februar 1937, rett etter at han hadde blitt gjenvalgt med et stort flertall til en ny periode som president. Roosevelts forslag hadde i utgangspunktet et klart flertall bak seg, både i Kongressen og i det amerikanske folk.

Kort tid etter at forslaget ble offentliggjort, kom imidlertid høyesterett med en dom hvor flertallet støttet Roosevelts lovgivningstiltak. Samtidig pensjonerte en av de konservative dommerne seg, og Roosevelt fikk mulighet til å utnevne en ny. Dermed var det ikke lenger nødvendig å øke antallet dommere for å få høyesterett til å godkjenne de tiltakene som Kongressens flertall mente var nødvendig for å møte den økonomiske krisen. Det førte til at flere, også blant demokraterne, så de prinsipielle motforestillingene mot forslaget, og stemningen snudde. Kongressen la til slutt forslaget bort uten realitetsbehandling.

Mange har trodd at det var Roosevelts forslag som fikk den konservative dommeren Roberts til å snu og sikre flertall for New-Deal-lovgivningen. Undersøkelser av voteringsprotokollene viser imidlertid at Roberts snudde før forslaget ble offentliggjort. Antakelig var det den overlegne valgseieren Demokratene hadde fått, som fikk Roberts til å innse at han var i utakt med det amerikanske folk.

Konflikten mellom presidenten og høyesterett vakte internasjonal oppmerksomhet og ble fulgt med interesse langt utenfor USAs grenser.

Forslaget ble sett på som oppsiktsvekkende, men møtte også stor forståelse og lite prinsipiell fordømmelse.

I England skrev et sentralt fagblad at det ikke ville kritisere et slikt tiltak i USA, men la til «we should be sorry to see (it) tried on our Appeal Tribunals here». Det tyske nyhetsbyrået rapporterte fra Berlin at presidentens inngrep i uavhengigheten til det gamle og veletablerte domstolssystemet var dagens sensasjon i USA, og

FAKTA

Politisk påvirkning av amerikansk høyesterett:

■ I forrige uke ble Brett Kavanaugh utnevnt som høyesterettsdommer i USA. Siden dommerne sitter livet ut, kan dette innebære at domstolen få en konservativ overvekt i flere tiår framover.

■ Et alternativ Demokratene kan ha for å påvirke balansen, er å øke antall dommere («packing the court»). Dette har vært forsøkt tidligere, da Franklin D. Roosevelt i 1937 foreslo å utvide domstolen.

■ Denne teksten bygger på et kapittel i Hans Petter Gravers bok «Okkupasjonstidens høyesterett» som gis ut på Pax i januar 2019.

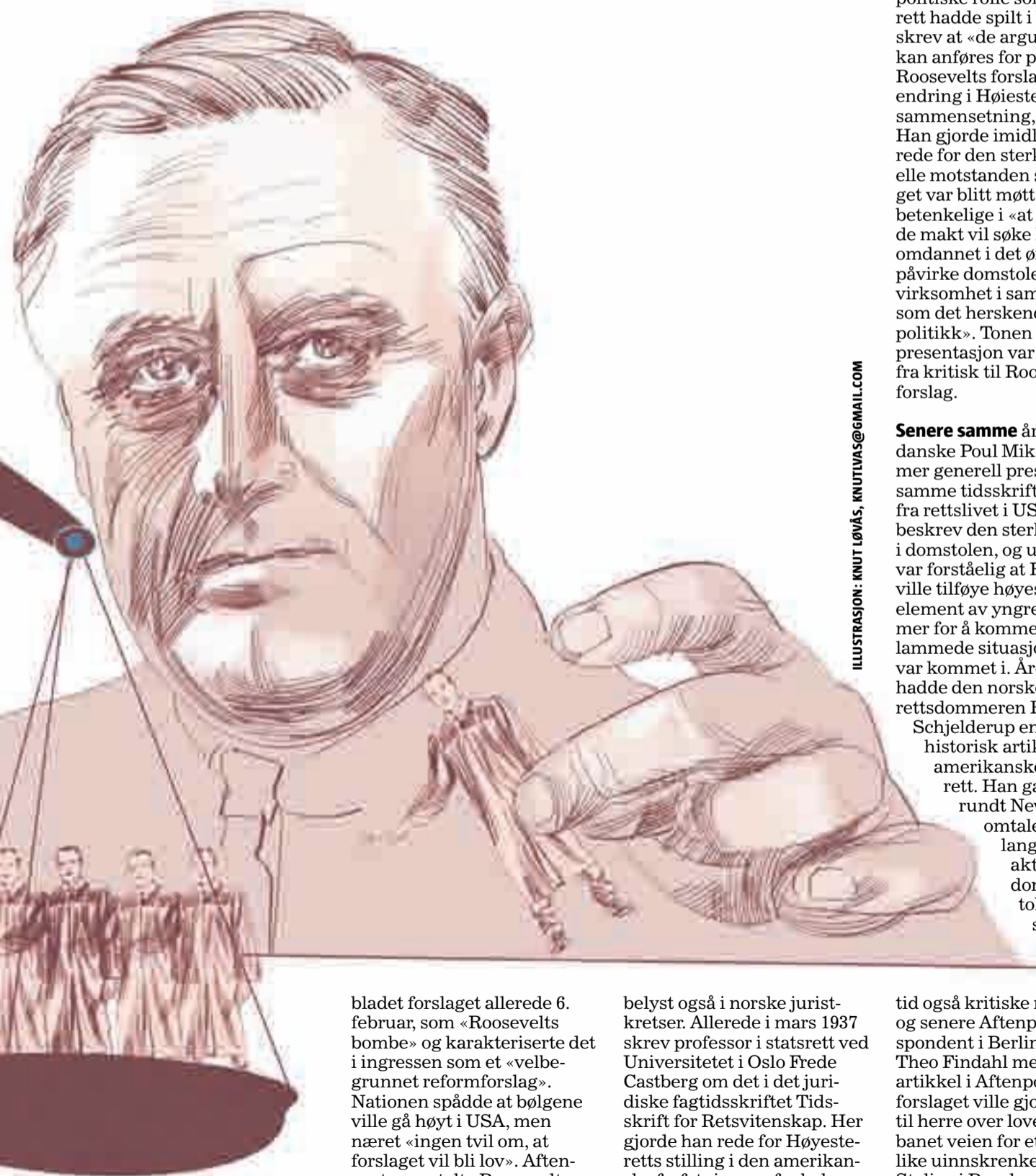

Han nektet å bøye av for den sinte venstrevridde mobben. Uten å blunke eller å se seg tilbake skaffet han oss en mann som vil bli en av våre store, store høyesterettsdommere.

DONALD TRUMP OM LEDEREN AV DEN REPUBLIKANSKE PARTIGRUPPEN I DET AMERIKANSKE SENATET, MITCH MCCONNELL, UNDER ET KAMPANJEARRANGEMENT I KENTUCKY, IFØLGE THE ASSOCIATED PRESS

ll dommere i Høyesterett. Forslaget var overraskende populært.

ode

ILLUSTRASJON: KNUIT LØVÅS, KNUITVAS@GMAIL.COM

politiske rolle som Høyesterett hadde spilt i USA, og skrev at «de argumenter som kan anføres for president Roosevelts forslag om en endring i Høyesteretts sammensetning, er ikke få». Han gjorde imidlertid også rede for den sterke prinsipielle motstanden som forslaget var blitt møtt med, og det betenkelige i «at den utøvende makt vil søke Høyesterett omdannet i det øiemed å påvirke domstolens domsvirksomhet i samme retning som det herskende partis politikk». Tonen i Castbergs presentasjon var likevel langt fra kritisk til Roosevelts forslag.

Senere samme år hadde danske Poul Mikael Sachs en mer generell presentasjon i samme tidsskrift av inntrykk fra rettslivet i USA. Han beskrev den sterke splittelsen i domstolen, og uttalte at det var forståelig at Roosevelt ville tilføye høyesterett et element av yngre medlemmer for å komme ut av den lammede situasjonen landet var kommet i. Året etter hadde den norske høyesterettsdommeren Ferdinand Schjelderup en lang historisk artikkel om den amerikanske høyesterett. Han ga konflikten rundt New Deal bred omtale og gjenga lange avsnitt fra aktuelle dommer, men tok ikke stilling til konflikten.

Det var imidlertid også kritiske røster. Lærer, og senere Aftenpostens korrespondent i Berlin (1939–1945), Theo Findahl mente i en artikkel i Aftenposten at forslaget ville gjort Roosevelt til herre over loven, og at det banet veien for et «diktatur like uinnskrenket som Stalins i Russland eller Mussolinis i Italia». Quislings uformelle utenriksminister 1940–1945, forretningsmannen Finn Støren, omtalte det i en bok om USA som «i sin art et fullstendig autoritært

inngrep i rettens område, selv om det foregikk i en slik form at det kunne bli 'forfatningsmessig' tillatelig og dermed demokratisk».

Debatten både i USA og internasjonalt viser at holdningene til å gripe inn mot Høyesterett fulgte politiske skillelinjer. De som mente at et radikalt reformprogram var nødvendig for å komme ut av den økonomiske krisen støttet forslaget om å fjerne motstanden i høyesterett, mens konservative politikere argumenterte prinsipielt om rettens uavhengighet. For oss i dag kan det virke underlig at den prinsipielle motstanden ikke var større. Antakelig sier det noe om hvor dramatisk den økonomiske og sosiale situasjonen ble oppfattet på 1930-tallet.

Et forslag om å øke antallet dommere for å endre sammensetningen av domstolen vil neppe bli like forståelsesfullt mottatt slik situasjonen er nå. I USA er situasjonen allerede kanskje så sterkt polarisert at pragmatiske og politiske hensyn vil dominere hvem som vil støtte et slikt forslag, og hvem som vil gå imot, akkurat som i 1937. Men i internasjonale juridiske kretser og i andre land vil vi nok se en mye klarere og unison avstandtaker enn det som skjedde da Franklin D. Roosevelt satte frem sitt forslag.

Både Ungarn og Polen har brukt varianter av Roosevelts forslag for å få lojale domstoler, og blitt møtt med kraftig kritikk fra EU og Europarådet. I Norge vil noen kanskje trekke frem at det var akkurat samme virkemiddel NS-statsråden Sverre Riisnæs forsøkte seg på da han ville tvinge Høyesterett i kne høsten 1940. Han var åpent inspirert av Roosevelt, noe som viser at det som skjer i USA kan få virkninger langt utenfor amerikanske forhold.

Hans Petter Graver, jussprofessor, Universitetet i Oslo
h.p.graver@jus.uio.no

bladet forslaget allerede 6. februar, som «Roosevelts bombe» og karakteriserte det i ingressen som et «velbegrunnet reformforslag». Nationen spådde at bølgen ville gå høyt i USA, men næret «ingen tvil om, at forslaget vil bli lov». Aftenposten omtalte Roosevelts forslag flere ganger, og karakteriserte det som et «attentat» mot domstolene.

Roosevelts forsøk på å påvirke sammensetningen av USAs høyesterett ble grundig

belyst også i norske juristkretser. Allerede i mars 1937 skrev professor i statsrett ved Universitetet i Oslo Frede Castberg om det i det juridiske fagtidsskriftet Tidskrift for Retsvitenskap. Her gjorde han rede for Høyesteretts stilling i den amerikanske forfatning, og for bakgrunnen for konflikten mellom presidenten og Høyesterett, som lå i Høyesteretts underkjennelse av lovgivningen om New Deal. Castberg pekte på den klare

tilføyde at presidentens forslag var så godt begrunnet at det tok vinden ut av seilene til hovedmotstanderne.

I Norge omtalte Arbeider-